

[“Mesnevi’de Geçen “Taassup Yüzünden Hristiyanları Öldüren Yahudi Padişahın Hikayesi”ndeki Vezir Aziz Pavlus mudur?”, *Essays in Momery of Hazel E. Heughan*, ed. Ismail Erunsal vd., Edinburgh: Hazel E. Heughan Educational Trust, 2007, s. 113-134.]

Mesnevî’de Geçen “Taassup Yüzünden Hristiyanları Öldüren Yahudi Padişahın Hikayesi”ndeki Vezir, Aziz Pavlus mudur?

Can the Vizier in the Tale of the Jewish Sultan who Murdered Christians Because of his Fanaticism, Recounted in the Mesnevi, Be Identified as Saint Pavlus?

İsmail GÜLEÇ*

Öz

Mevlâna’nın *Mesnevî*’sinde birçok hikaye yer almaktadır. Bunlardan biri de taassup yüzünden Hristiyanları öldüren Yahudi padişahın hikyesidir. Bu hikyede geçen ve ismi belirtilmeyen vezirin kim olduğu konusunda şarihler arasında tartışmalar olmuştur. Kimi şarihler, bu vezirin Aziz Pavlus olduğunu ileri sürerken, kimileri de bu konuda fikir beyan etmemişlerdir. Bu makalede vezirin gerçekten kimi şerhlerde geçtiği gibi Aziz Pavlus olup olmadığı tartışılmış ve konu hakkındaki görüşler değerlendirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Mevlana - Mesnevi, Pavlus - Hikaye.

Abstract

Mevlâna’s *Mesnevî* includes many stories. One of them is about a Jewish Sultan who slaughtered Christians because of fanaticism. There have been debates on the identity of this anonymous vizier among the poets. Some argued that it was no other than Saint Pavlus in the tale while others have adopted a neutral position. In this article, it has been discussed whether it was Saint Pavlus who was the vizier in the story or not and the various arguments have been considered as well.

Keywords: Mevlâna - Mesnevî, Commentary - Paul.

Mevlâna Celaleddin Rûmî’nin (ö. 1273), *Mesnevî* isimli tanınmış eserinde klasik Doğu edebiyatının ortak malzemesi olan ayetler, hadisler, enbiya kıssaları, evliya menkıbeleri yer alır. Bunların yanı sıra *Mesnevî*’de, özellikle Hâkim Senâî (ö. 1150) ve Şeyh Attar (ö. 1221) gibi kendinden önceki büyük şairlerin eserlerinde olduğu gibi, mazmunlarının teşkil ettiği sanatındaki malzemenin önemli bir kısmını hayvan hikaye ve motifleri oluşturur. Mevlâna, bu hikaye ve motiflerde birçok konulara temas etmiş, tasavvufi, dini, felsefi,

* Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, [Türkçe Eğitimi Bölümü](http://www.ismailgulec.net), (www.ismailgulec.net)

ahlakî ve terbiyevî düşüncelerini, görüşlerini, bazen başlı başına bir hikaye ile remzi olarak, bazen de bir veya birkaç beyitten ibaret motiflerle telmih ve insan-hayvan, iç-dış benzerliklerinden ve münasebetlerinden faydalanarak yaptığı teşbihlerle açıklamıştır.¹ *Mesnevî*'de geçen hayvan hikayelerinden bir kısmının *Kelile ve Dimne*'den alınmış olduğu bilinmekle beraber² Hıristiyanlıkla ilgili hikayelerin alındığı kaynaklar hakkındaki bilgilerimiz yeterli değildir.

Mevlâna'nın Hıristiyanlarla ilgili anlattığı ilk hikaye, *Mesnevî*'nin birinci cildinin üçüncü hikayesi olan "Taassup yüzünden Hıristiyanları öldüren Yahudi padişahın hikayesi"dir. Sözüünü ettiğimiz hikaye *Mesnevî*'nin birinci cildinde 321-739. beyitler arasında yer almaktadır:

"Yahudiler arasında zâlim, İsa düşmanı ve Hıristiyan öldüren bir hükümdar vardı. Peygamberlik zamanı ve nöbeti İsa'nındı. Musa devri geçmişti. Öyle olmakla beraber o, Musa'nın; Musa da o'nun ruhu mesâbesindeydi. O şaşı hükümdar Allah yolunda iki demsâz ve hemdem olan Musa ve İsa'yı birbirinden ayrı gördü. Yahudi hükümdar çiftilik kini ile o kadar şaşı oldu ki, aman Yâ Rabbî sana sığındık! Ben Musa dininin hâmi ve yardımcısıym diye yüz binlerce mazlum mümini öldürdü. Yahudi hükümdarın sapık ve hileci bir veziri vardı ki hile ile suyun üstüne düğüm vururdu. Bu vezir dedi ki, Hıristiyanlar canlarını kurtarmak için dinlerini hükümdardan gizlerler. Onları öldürme ki, öldürmenin faydası yoktur. Din, misk ve öd ağacı değildir ki kokusu olsunda ondan anlaşılınsın.

Hükümdar vezire sordu ki o halde ne tedbir alalım? Bu hilenin, bu yalanın –Yani İsevilğin- yayılmasına mâni olmanın çaresi nedir? Tâ ki dünyada Nasrâniliğini ilan eden, yahut gizli din kullanan bir Hıristiyan kalmasın. Vezir dedi ki: Şahım, kulağımı ve elimi kestir ve acı bir hüküm ile burnumu ve dudağımı yandır. Ondandır sonra beni darağacının altına getir. O sırada bir şefaatchi çıksın ve senden affımı istesin. Bu işi tellal çağrılan ve kalabalık olan dört yol ağzı bir meydana yaptır. Ondandır sonra beni yanından uzaklaştır ve uzak bir şehre sür ki, Hıristiyanlar arasında şer ve fitne çıkarayım. Gizli olarak diyeyim ki: Ben sırren Hıristiyan'ım. Ey surların âlimi olan Rabbim sen bilirsin. Şah benim imânıma vâkıf oldu. Yahudilik taassubu dolayısıyla canıma kastetti. Dinimi gizlemek, şahın dinini izhâr etmek istiyordum. Şah esrarımdan koku aldı. Sözlerim onun nezdinde töhmetli tutuldu. Şah bana dedi ki: Senin sözün, içinde iğne bulunan ekmek gibidir. Senin kalbinden benim kalbime pencere vardır. Ben o kalp penceresinden senin halini gördüm. Halini görüp anladığım dedikoduna kulak asmam. Eğer İsa dini yardımcım olmasaydı şah beni çifitçasına parçalatacaktı. İsa için canımı feda eder, başımı veririm. Hatta bundan dolayı kendimi yüz bin kere minnettar sayarım. İsa'dan canımı esirgemem, lakin onun dinine dair iyiden iyiyeye

¹ Özgür Baykal, "Mevlana'nın *Mesnevî*'sinde Hayvan ve Hikaye Motifleri", *Şarkiyat Mecmuası*, V/25(1964), s.23.

² Saim Sakaoğlu, "Mesnevî'deki Hikayelerin Kaynakları ve Tesirleri", *I. Milli Mevlana Kongresi (3-5 Mayıs 1985) Tebliğler*, Konya 1985, s.105-113.

malumatım vardır. O pak dinin birtakım cahiller arasında kalıp ziyana uğrayacağına hayıflanıyorum. Allah'a ve İsa'ya şükür ki biz bu hak dinin rehberi olmuşuz. Yine şükrolsun ki o çifittan da çifitlikten da kurtulmuş, Hristiyanlık zünnarını belimize bağlamışız. Ey insanlar; zaman İsa devridir. O'nun dinine ait esrarı candan gönülden dinleyiniz.

Vezir bu hileyi sayıp dökünce, hükümdarın kalbindeki endişeyi tamamıyla izâle etti. Hükümdar vezirin dediği siyaseti onun hakkında yaptırdı. Ahali ise vezirin cürümü ve cezası karşısında hayran kaldı. Hükümdar veziri, Hristiyanların bulunduğu memlekete sürdü. O da gittiği yerlerde onları davete başladı. Yavaş yavaş mezhebine girmek suretiyle yüz binlerce Hristiyan vezirin başına toplandı. Vezir o cemaate İncil'in, zünnarın, namazın esrarını gizlice anlatıyordu. Vezir zâhirden din hükümlerinin vâizi idi. Lâkin batında ve hakikatte kuşbazların ıslığı ve tuzağı gibiydi. Bundan dolayı ashaptan bazıları, Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'den insanı azdıran nefsin hilesine dair malumat isterlerdi... Hristiyanlar tamamıyla o vezire tabi oldular. Zaten avam insanların taklit kuvveti nedir ki? Vezirin muhabbetini kalplerine ektiler. Kendisini İsa'nın vekili farz ettiler. O vezir hakikatte tek gözlü ve melun bir deccal idi. Ey ni'me'l-mûin olan Allah; imdâda yetiş!... O alçak vezirin aslı ve mayası haset idi. Onun kulağını ve burnunu batıl yere ve bedava olarak verdi... Vezir gibi halkı sapıtmayı kendine sermaye yapma ve herkesi namazdan, niyazdan ve ibadetten alıkoyma.

O kafir vezir ki din nasihatçisi kılığında girmiş, hile ile bâdem helvasına sarımsak karıştırmıştı. Kuvve-i zaikası olanlar –yani ağzının manevi tadı yerinde bulunanlar- vezirin sözlerindeki lezzet arasında bir de acılık duyuyorlardı. Vezir nükteli sözler söylüyordu. Lakin o sözler, içine zehir karıştırılmış şeker şerbeti gibi idi. Vezirin zahiri kelamı: Hak yolunda gayretli ol diyordu. Zımnen ve fiilen ise rûha atâlet ve miskinlik tavsiye ediyordu... Veziri dinleyenlerden her kim anlayışlı ve zevk sahibi değilse, vezirin sözleri onun boynuna halka gibi geçiyordu. Hükümdardan ayrı olarak vezir altı sene müddetle İsevi'lerin penâhi ve muktedâsi oldu. Halk –yani Hristiyanlar- dini de, kalbi de ona teslim ettiler, onun emrine ve hükmüne karşı can fedâ edecek dereceye geldiler. Vezir ile hükümdar arasında gizli muhabere oluyordu. Vezirin vaatlerinden hükümdarın kalbi rahatlaşıyordu. Hükümdar ona: Ey benim makbulüm, zamanı geldi. Kalbimdeki endişeyi çabucak gider, diye bir mektup yazdı. Vezir ise "Şahım İsa dinine fitne düşürmek işiyle meşgulüm", diye cevap gönderdi.

İsa kavminin rabt u zabt hususunda on iki hakimi vardı. Her fırka, ayrı bir beyin tabii idi ve tamahkarlık sevkıyla onun kulu ve kölesi olmuştu. Bu on iki bey ile onların kavmi, o nişanı kötü vezirin itaatine girmiş ve bendesi olmuştu. Hristiyan beyleriyle tâbîlerin hepsi de vezirin sözlerine kanmışlar, ahvâl ve harekâtına bağlılık göstermişlerdi. Vezir öleceksin demiş olaydı, o beylerden her biri, her an ve saat huzurunda can verirdi. Vezir o beylerden her birinin namına bir tomar tanzim etti ki tomarların hepsi de meslek ve mezhep itibarıyla bambaşka idi. O tomarlardan her birinin hükümleri başka türlü ve biri, başından sonuna diğerine aykırı idi. Tomarın birinde, riyâzet ve açlık yolunu, tövbenin ve günahlardan

dönüşün rüknü kılmış. Tomarın birinde demişti ki: Riyâzetin faydası yoktur. Bu yolda cömertlikten başka kurtulacak cihet bulunmaz. Tomarın birinde de demişti ki; senin açlığın da cömertliğin de mağbuduna karşı şirk koşman olur. Gamda olsun, rahatta olsun, tevekkül ve teslimden başka amellerin hepsi hile ve tuzaktan ibarettir. Tomarın birinde demişti ki: Vacip olan hizmettir. Yoksa tevekkül düşüncesi bâis-i töhmettir. Tâ ki o emir ve nehiylerle kendi aczimizi ve Hakk'ın kemâl-i kudretini görüp anlayalım. Tomarın birinde demişti ki: Kendi aczini görme, aklını başına al. Kendinde acz görmek, Allah'ın nimetine küfran göstermektir. Kendi kudretini gör ki bu kudret ondandır. Kendindeki kudreti Allah'ın bir nimeti bil. Tomarın birinde demişti ki: Bu ikisinden –yani kendinde acz ve kudret görmekten- geç. Nazara sığan, görülebilen her ne varsa tevhid yolunda manevi put sayılır. Tomarın birinde demişti ki: Bu mumu söndürme. Çünkü nazar ve istidlâl bu meclisin mumu gibidir. Nazar ve istidlâlden geçersen, vuslat gecesinin yarısında mumu söndürmüş, karanlıkta kalmış olursun. Tomarın birinde demişti ki: Korkma, nazar ve istidlâl mumunu söndür. Yani müessiri bulmak için esere bakmaktan vazgeç ki ona mukabil yüzlerce nur görmüş olasın... Tomarın birinde demişti ki: Allah sana ne vermişse, onu icâd ederken sana şirin kılmıştır. Tomarın birinde demişti ki: Kendi isteğini bırak. Çünkü senin tabiatunca makbûl olan, kötü ve merdûd bir harekettir. Tomarın birinde demişti ki: Allah'ın müyesser kıldığı şeyler –yani icrasını kolaylaştırdığı hareketler- kalbin hayâtı ve rûhun gıdasıdır... Tomarın birinde demişti ki: Kendine bir üstat bul. Haseb ve neseb dolayısıyla âkabet-i umûra vâkıf olamazsın. Tomarın birinde demişti ki: Üstadı tanıdığın için üstat sensin. Tomarın birinde demişti ki: Bunların hepsi birdir. İki gören şaşu bir zavallıdır. Tomarın birinde demişti ki: Yüz nasıl bir olur? Böyle düşünen delidir. Her biri diğerine zıt bir sözdür. Nasıl olabilir ki biri zehir, öbürü şekerdir?

İsa dininin düşmanı olan o Yahudi vezir bu tarzda ve nevide on iki tomar yazdı... O Yahudi vezir hükümdarı gibi cahil ve gâfil idi. Bunun için kadim ve kabulü zaruri olan bir emr-i ilâhî ile pençeleşmeye kalkıştı. Öyle bir Kâdir-i mutlak uğraşmak istedi ki, bunun gibi yüzlerce âlemi bir dem içinde, yahut bir kün emriyle yokluktan vücûda getirir... O vezir de, onun gibi yüz, hatta yüz bin vezirin de hîlesini Allah, bir kıvılcımla mahveder. Cenab-ı Hak, o Yahudi vezir ve emsâlinin düşündükleri hileleri, mazlumlar hakkında hikmet hâline getirir. Yine zehirli su gibi olan tezvirlerini mağdurları için şerbet derecesine çıkarır... O vezir, kendiliğinden başka bir hile yaptı. Vaazı bıraktı, halvete oturdu. Kırk elli gün kadar halvette oturup müritlerini ayrılık ateşine yaktı. Halk o vezirin hâl u kâli ve zevk u iştîyâkıdan deli divâne oldu. Müritler ağlayıp vezirin dışarı çıkması için yalvarıyorlardı. O ise halvet hanesinde riyâzat yüzünden iki kat olmuştu. Müritler diyorlardı ki: Sensiz bizim için hidayet nuru yoktur. Yedici bulunmazsa körün hali nasıl olur? İkrâm ve ihsan etmiş olmak için ve Allah aşkına artık bundan fazla bizi kendinden ayırma. Biz çocuk gibiyiz ki sen de dadımız mesâbesindesin. Terbiye ve irşâd gölgeni başımızdan eksik etme. Vezir dedi ki: Rûhum dostlarımdan uzak değildir. Lakin dışarıya çıkmam için müsaade

yoktur. Hıristiyan vezirleri şefaata için, diğerleri de nefislerini kötümek üzere vezirin yanına geldiler. Dediler ki: Ey kerim olan vezir, biz sensiz, gönümüzden, dinimizden yetim kalmış olduk. Bizim için bu ne bedbahtlıktır. Sen halvetten çıkmamak için bahane buluyorsun. Bizim ise yüreğimiz yandı için yüreğimizi çekiyoruz. Biz senin güzel sözlerine alışmış, süt gibi olan hikmetlerini bol bol içmiştik. Allah aşkına olsun bize bu cefayı etme, lutfeyle de halvetten çıkmak için bugünü yarına bırakma. Bu aşıklar sana gönül vermişlerdir. Sen olmayınca delâlete düşeceklerdir. Hepsisi de senin fırakında karada kalmış balık gibi çırpınıyorlar. Derenin bendini aç da suyu salıver. Ey şu asırda misli bulunmayan, Allah aşkına olsun, halkın feryadına koş ve imdâda yetiş. Vezir dedi ki: Ey dedikoduya angarye olarak tutulmuş gevezeler, ey vaaz, söz, dil ve kulak arayanlar. Adi bir hissın mevzii bulunan kulağınza pamuk tıkayınız, bilakis gözünüzdeki his bağıni çözüp atınız. Guş-ı sırrın, yâni bâtin kulağının pamuğu bu zahirdeki kulaktır. Bu kulak tıkalı bulunmadıkça manevi kulak sağır demektir. Hissiz, kulaksız ve fikirsiz olun ki irciğ hitabını işitesiniz... Müritlerin hepsi dediler ki: Ey sıvışmak için fırsat arayan hakim, bu hileyi, bu cefayı bize yapma. Yük taşıyacak hayvana kudretine göre yük vur. Zayıf insanlara da tâkâtleri miktarı iş buyur...Vezir müritlere dedi ki: Delil ve hüccetlerinizi kısa kesiniz. Verdiğim nasihatlere kalbinizde ve ruhunuzda yol veriniz. Ben bu halvethaneden dışarı çıkamam. Çünkü kalp ahvâli ile meşgûlüm. Müritlerin hepsi dediler ki: Ey vezir, sana söylediğimiz sözler, itiraz ve inkar kabilinden değildir. Bizim temennilerimiz, yabancıların sözüne benzemez...

O vezir halvethane dilinden seslendi ki: Ey müritler, malumunuz olsun. İsa bana bütün dost ve akrabadan münferit ol diye haber gönderdi. Yüzünü duvara çevir ve yalnız otur. Hatta kendi varlığından halvet ve inziva et. Bundan sonra konuşma yoktur. Artık benim sözle işim gücüm kalmamıştır. Dostlar, Allahaismarladık. Ben ölmüşüm ve dördüncü kat feleğe intikal etmişim. Bu intikalim felek-i nâri altında meşakkat çekmemek ve odun gibi yanıp mahvolmamak içindir. Artık dördüncü kat semada İsa'nın yanında oturacağım. Sonra Hıristiyan beylerini çağırdı. Tenhaca her biriyle görüşüp konuştu. Her birine dedi ki: İsa dininde Hakk'ın vekili ve benim halefim sensin Öbür beyler senin tebğan olacaktır. İsa hepsini senin tabilerin kılmasıdır. Serkeşlik edecek beyi yakala, ya öldür, yahut esir et. Lakin ben sağ oldukça şu vasiyeti kimseye söyleme. Ben ölmedikçe de riyâset ve niyâbet talebine kalkışma. İşte bu tomarı ve dîn-i İsa hükümlerini ümmete karşı birer birer ve fesâhatle oku. Beylerden her birine ayrı ayrı olarak Hak dininde senden başka vekil yoktur dedi. Her birini birer birer tazîz ve takdîs etti, ona söylediğini aynen buna da söyledi. Her birine birer tomar verdi ki murâd ve mazmûnları birbirine zıt idi. Eliften ye'ye kadar olan harflerin şekli nasıl muhtelif ise, o tomarların metni de öylece birbirine aykırı idi. Bu tomarın hükmü, diğerinin zıddı idi. Nitekim bu tezadı evvelce beyân etmiştik. Ondan sonra kırk gün kapısını kapadı, kendisini öldürüp varlığından kurtuldu.

Halk vezirin öldüğünü haber alınca mezarının başı mahşere döndü. Halk, saçını sakalını yolarak ve elbisesini yırtarak onun matemine o kadar toplandı ki,

Arap'tan, Türk'ten, Rum'dan ve Kürt'ten mürekkep o kalabalığın sayısını ancak Allah biliyordu. Onun mezarının toprağını başlarına saçtılar. Onun derdini kendileri için derman saydılar. O kimseler, vezirin kabri başında bir ay oturup matem ettiler ve gözlerinden kanlı yaşlar akıttılar. Bir ay sonra halk dedi ki: Ey büyükler, beylerden vezirin yerine geçecek kimdir? Ki o vezirin makamında imam ve muktedâ tanyalım; ve elimizi, eteğimizi onun eline teslim edelim... O muktedanın yani vezirin ölümünden sonra kalktılar ve yerine vekil istediler. O beylerden biri ilerledi. O vefakar kavmin yanına gitti. Dedi ki, işte o zatın vekili, hatta İsa'nın bu zamanda nâibi bendim. İşte bu tomar benim vesikamdır ki ondan sonra niyâbet ve riyâset benim hakkımdır. Diğer bir bey de pusudan çıktı ve ortaya atıldı; o da hilâfet davâsında idi. O da koltuğunun altında bir tomar gösterdi. Bunun üzerine ikisinde de çift gazabı peyda oldu. Diğer beyler de birer birer ve birbirinin arkasından keskin kılıçlar çekerek geldiler. Her birinin elinde kılıç ve tomar vardı. Neticede azgın filler gibi birbirlerine girdiler. Yüz binlerce Hıristiyan maktul düştü. Kesilmiş başlardan tepeler peydâ oldu. Sağdan, soldan kan selleri aktı, havaya dağlar gibi tozlar kalktı. Vezirin ektiği fitne tohumları, o ölülerin başlarına afet olmuştu. Cevizler kırıldı. İçi olanların ölümünden sonra temiz ruhu kaldı...”³

1- Hikayenin kaynağı

Kaynaklarda bu hikayenin, *Tefsîr-i Ebu'l-Fütûh-ı Râzî* ve *Kısâsü'l-Enbiyâ* adlı kitapta yer aldığı ve Pîrûz'un Hayâlât'ıyla savaşındaki elini kulağını kesmesinin de bu hikayeye katıldığı belirtilmektedir.⁴ Mevlâna'nın yararlandığı kaynaklardan Şeyh Ebu'l-Hasan b. Haysam'ın *Kısâsü'l-Enbiyâ*'sının Muhammed b. Esed Tüsterî tarafından Farsça'ya tercümesinde yer alan hikaye ise şöyledir:

“Yüce Tanrı İsa'yı göğe ağırdıktan sonra Hıristiyanlar, Polos onları yoldan çıkarıncaya dek iyi bir yol tutmuşlardı. Polos Yahudî'ydi. İsa'yı İsa dinine uyanları kötü görür, boyuna onların kötülüklerini söyler onlara düşmanlık ederdi. Kocalınca şerrimin kötülüğümün onlardan eksilmesini istemem dedi, bir gözünü kör olmuş gösterdi. Hıristiyanlara dedi ki: Beni tanıyor musunuz? Evet, dediler, Tanrı mahlukatının en kötüsüsün sen. Dedi ki: Dün gece İsa'yı rüyamda gördüm, gözümüne bir yumruk indirdi, kör etti beni. Ne vakte dek benim yoluma girenleri inciteceksin dedi. Ben titreye titreye sıçrayıp uyandım, baktım ki bir gözüm görmüyor. Şimdi İsa'nın benden razı olması için dininize girmek istiyorum, bunun için geldim size; çünkü onun gazabına dayanamam ben, dedi. Hıristiyanlar onu aldılar, bir eve götürdüler. O da rahiplerin yolunu yordamını tuttu. Bütün gün oruç tutardı, bütün gece namaz kılardı. Sonunda halk ona inandı. Derken bir topluluğu yanına çağırıldı. Dedi ki: Görmüyor musunuz, ordu padişahın önünden

³ Tahirü'l-Mevlevî, *Şerh-i Mesnevî I*, İstanbul (t.y.), s.237-430.

⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mesnevî Şerhi I*, 3.bs., Ankara 2000, s.166.

gider. Evet dediler. Öyleyse namazda doğruya dönmeniz daha doğru. O topluluk Kudüs'ten yüz çevirdi, doğruya yöneldi. Bir zaman sonra bir başka topluluğu çağırdı, dedi ki: Yüce Tanrı her şeyi insanın faydası için yarattı. Evet dediler, doğru. Peki neden öküz eti helal olsun da domuz eti haram olsun? Ben şöyle görüyorum: Domuz eti de helal. O topluluk domuz etini kendilerine helal saydı. Bir zaman sonra bir başka topluluğu çağırdı ve dedi ki: Diriltmek, yaratmak yüce Tanrı'dan başkasına kolay değil. Evet, dediler. Peki dedi, bu halde İsa'nın Tanrı olması gerek. Çünkü o kuş yarattı, ölüyü diriltti. Bir zaman sonra da halkı topladı, dün gece rüyada İsa'yı gördüm, senden razı oldum, dedi, elini yüzüme sürdü. Tanrı, onun elinin kutluluğu yüzünden gözümü açtı, aydınlattı. Bana size söylemem için birkaç söz ısmarladı. Bilginlerinizden büyüklerinizden bir topluluğu seçin, bana gönderin de onlara söyleyeyim. Onlar, bilginlerinden, ulularından üç kişiyi seçip gönderdiler. Teker teker benim yanıma gelin, dedi. Önce birisini çağırdı, ona, İsa bana dedi ki, dedi, neden onlar bana kul diyorlar? Siz de biliyorsunuz ki ben ölüyü dirilttim, kuş yarattım, anadan doğma körün gözünü açtım, bunları Tanrı'dan başkası yapamaz. Ben Tanrı'yım. Bana Tanrı demeniz gerek. O adam bundan böyle İsa'ya Tanrı demeyi kabul etti, yanından çıktı. Sonra öbürünü çağırdı. Ona dedi ki; İsa bana ümmetime söyle, dedi, ben öyle şeyler yaptım ki onları Tanrı'dan başkası yapamaz. Neden bana Tanrı kulu diyorsunuz. Tanrı'nın ortağiyim ben, benim hakkımda bu inancı beslemelisiniz. O adam da bu sözü kabul etti, dışarıya çıktı. Sonra üçüncüsünü çağırdı, dedi ki: İsa, ben dedi, Tanrı'nın oğluyum, siz de gördünüz, işittiniz, ben nasıl yarattım, nasıl ölüyü dirilttim, İncil'i böyle okumanız gerek. O da bu sözü kabul etti, yanından çıktı. Sonra Polos o gece kendini öldürdü. Bazıları da, İsa'nın sözlerini haber verdim ona gideceğim, dedi. Halkın gözleri önünde kendini öldürdü. Hıristiyanlar bu hali gördüler, ertesi günü üç kişinin yanına gittiler. Dediler ki: İsa Polos'a ne demiş, o size neler söyledi? Üçü de duyduğunu söyledi, sözleri birbirini tutmadı; aralarında ayrılık çıktı. Onlardan birinin adı Nastur'du, birinin Melka, öbürünün de Mâr Yakub idi.⁵

Nastûrîler Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunu ileri sürdüler, Melkânîler; Mesih, annesi ve Allah diye üç ilâha inandılar ve Yakubîler, Mesih'in Allah olduğunu kabul ettiler.⁶

İbrahim b. Mansur Nişâbüri'nin (ö. 1035) Kısâsu'l-Enbiyâ isimli eserinde 'Kissa-ı Agâz-ı Tersâyî' bahsinde Yunus adlı bir Yahudi'nin, Hıristiyanlığa ihtilaf soktuğu ve sonunda da kendisini öldürdüğü aynı tarzda anlatılmaktadır.⁷

⁵ Gölpınarlı'dan naklen: Edward G. Brown, "A Parallel to the Story in the Mathnawi of Celaleddin Rumi of the Jewish King who Persecuted the Christians", *Islamica*, Volumen Secundum, Fac. 1, Lipsiae in Adipus guae Asia Maior Appelian Tur, Alr. MCMXXVI, s.129-134.

⁶ İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhü'l-Beyân Tefsiri* 2, iht. Muhammed Ali Sabunî, ter. Cüneyt Gökçe, İstanbul 1995, s.395.

⁷ Mevlana Müzesi Kütüphanesi, No: 1189, 244^a-245^b.

2- Mesnevî şerhlerine göre vezir kimdir?

a- Vezirin kimliği konusunda yorum yapmayanlar

Mesnevî, yazıldığı dönemden itibaren birçok kereler tercüme ve şerh edilmiştir.⁸ Mesnevî'nin ilk mütercim ve şârihlerinden olan Mûinî (ö. 1436'dan sonra), manzum şerhinde vezirin ismi konusunda herhangi bir yorum yapmamıştır.⁹ Abdülmecid-i Sivâsî (ö. 1639) vezirin hilekar, adam aldatan ve iki yüzlü olduğunu söylemekle yetinmiş ve kim olduğu konusunda bir şey söylememiştir.¹⁰ Sarı Abdullah Efendi de (ö. 1661) vezirin kim olduğu konusunda yorum yapmamıştır.¹¹ Ankaravî İsmail Efendi (ö. 1631) bu beyti sadece tercüme etmekle yetinmiş, hiçbir açıklama yapmadan bir sonraki beyte geçmiştir.¹² Şifâî Mehmed Dede (ö. 1671)¹³ ve Şeyh Murad-ı Buhârî (ö. 1848), vezirin kim olduğu konusunda yorum yapmayan diğer şârihlerdir.¹⁴ Âbidin Paşa (ö. 1848) ise, okuyuculardan veziri, tanıdıkları ve bildikleri en hilekâr ve düzenbâz bir adam olarak düşüncelerini istemekle yetinmiş ve vezirin kimliği konusunda herhangi bir açıklama yapmamıştır.¹⁵

Ahmet Avni Konuk (ö. 1938) mufassal şerhinde; padişahın Yahudi kralı Herod'un oğullarından Celîl ve "müzevir Yahudî vezir" in de onun vezirinin olması gerektiğini söylemekte ve bunun ayrıntı olduğu için tarihçiler tarafından pek dikkate alınmadığını belirtmektedir.¹⁶ Bunun yanı sıra Pavlos'un, hikayedeki vezir olup olmadığı konusunda herhangi bir yorum yapmadan Ahmet Mithat Efendi'nin (ö. 1912) *Müdâfaa* namındaki eserinden aldığı iki paragraflık bilgiyi dercetmiştir.¹⁷ Son dönem Mesnevî şârihlerinden Kenan Rifâî (ö. 1950)

⁸ Bu konuda daha fazla bilgi için bk. İsmail Güleç, "Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri", *Journal of Turkish Studies: Türklük Bilgisi Araştırmaları*, yay. haz. Zehra Toska, Harvard 2003, 27/II, s.161-176.

⁹ Kemal Yavuz, *Mûinî'nin Mesnevî-i Murâdî'si II. cilt Metin*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul 1976, s.137.

¹⁰ Abdülmecid Sivâsî, *Şerh-i Mesnevî*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi 1651, 70^b.

¹¹ Sarı Abdullah Efendi, *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî I*, İstanbul 1287, s.307.

¹² İsmail Ankaravî, *Şerh-i Mesnevî I*, İstanbul 1289, s.108.

¹³ Şifâî Mehmed Dede, *Şerh-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Dârü'l-Mesnevî, 209, 22^b-23^a.

¹⁴ Şeyh Mehmed Buhârî, *Şerh-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi, M. Arif-M. Murad 112/1, 32^a.

¹⁵ Âbidin Paşa, *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerif*, 3.bs. İstanbul (h.1305), s.249.

¹⁶ Ahmet Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi I*, Yay. Haz. Selçuk Eraydın, Mustafa Tahralı, İstanbul 2004, s.178.

¹⁷ a. e., s.179.

vezirin kim olduğu konusunun üzerinde durmamış, sadece vezirin sahte mürşitlere benzediğini söyleyerek açıklamalarına geçmiştir.¹⁸ Tahirü’l-Mevlevî (ö. 1651) bu hikayenin uzunca bir bölümünü tercüme etmekle yetinmiş ve vezirin kim olduğu konusunda bir fikir belirtmemiştir.¹⁹ İncil kelimesine yaptığı açıklamada ise İncillerin çokluğundan ve birbirleriyle çelişmesinden rahatsız olan Pavlus’un bu duruma müdahale ettiğini belirtmekle yetinmiştir.²⁰

b- Vezirin kimliği konusunda yorum yapanlar

Vezirin kim olduğu konusunda üç şarih açıklama yapmıştır. Vezirin kim olduğu konusunda ilk defa isim telaffuz eden şarih Mustafa Şemî Dede’dir (ö. 1596’dan sonra). Şemî Dede şerhinde, vezirin isminin, be’nin üzerine ötre koyarak “Bûles” olduğunu söylemekte ve Pavlus’un, Hıristiyanları çeşitli mezheplere ayırdığını belirtmektedir.²¹ Şemî Dede gibi İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1725) de şerhinde vezirin ismini kesin olmayan bir dille ifade etmekte ve açıklamasını şöyle yapmaktadır:

“Yahudi padişahın ateşe tapan, aldatici, su üzerine nakış yapıp düğüm atan hilekar bir veziri var idi. Kimileri, bu beyitteki vezirin Bevles²² olduğunu söylerler. Burada da vezîr ile şeytana işaret vardır. Çünkü Allah’ı anmaktan sakındırmanın yakını şeytandır. Mecûsî devamlı ateşi üflediği gibi şeytan da insanın kulağına vesvese ve kibir üfler. Vezîrden kastedilen huy veya şehvet olması uygundur. Çünkü rûhun vezîri akl olunca nefsin veziri aklın karşıtı olan şehvet olması gerekir. Ondandır dolayı su ile temsil etdi. Çünkü yeme içmeden oluşur. Ve şehvetin mecûsiyyet ile münâsebeti aşırı yemek düşkünlüğünde tabiatın ateşten olmasının gereği vardır. Bundandır dolayı, Ramazan ayında yeme içme haramdır. Tâ ki, murettebât istimâl etmek hasebiyle haraiçteki sıcaklığı sabırla kontrol altına alıp ateş tuzağından kurtulmak mümkün olsun. Çünkü iki cihânda âteş yanmaz.”²³

Şemî ve Bursevî’den sonra vezirin kim olduğu konusunda yorum yapan ve kendinden öncekilere göre daha ayrıntılı bilgi veren Abdülbaki Gölpınarlı’dır (ö. 1982). Gölpınarlı’ya göre bu hikayenin kahramanı Polos (Pavlos)tur. Miladın II. yılında doğmuştur. İsrailoğullarından olup asıl adı Saul’dür. Önceleri İsa dininin en büyük düşmanı iken sonradan Hıristiyan olmuş Anadolu, Kıbrıs ve Yunanistan’da bu dini yaymaya çalışmış, MS 62 veya MS 63’te Roma’ya gitmiş

¹⁸ Kenan Rıfâî, *Şerhli Mesnevî-i Şerîf*, İstanbul 2000, s.84.

¹⁹ Tahirü’l-Mevlevî Olgun, *Şerh-i Mesnevî*, 2.bs., İstanbul (t.y.), s.244.

²⁰ a.e., s.250.

²¹ Musrafa Şemî Dede, *Şerh-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi 334, v.30^a.

²² Bevles isminin Pavlus’a, sünneti kaldırmasından dolayı verildiğini Metin Bobaraoğlu’ndan dinledim. O da Turgut Koca Dedebaba’dan duymuş.

²³ İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhü’l-Mesnevî II*, İstanbul 1287, s.23.

ve MS 66'da idam edilmiştir.²⁴ İncil'i inceleyen Mevlâna bu hikayeyi o kitaba göre yorumlamış ve tasarladığı şekliyle hikayeyi almıştır.²⁵

3- Tefsirlere göre Pavlus elçi midir?

Hileci vezirin kim olduğu konusunda kesin bir ifadede bulunmayı zorlaştıran sebeplerden biri de Kuran-ı Kerim'de, Yasin suresi 13-30'da anlatılan kasaba halkına gönderilen elçiler kıssasıdır.²⁶ Kimi müfessirler bu elçilerden birinin Pavlus olduğunu söylerler. Elmalılı Hamdi Yazır (ö. 1942), gönderilen elçilerin Yuhanna ile Pavlus olduğunu belirtirken²⁷ Süleyman Ateş'e göre ise elçiler; Yuhanna, Simun ve Pavlus'tur.²⁸ Fahreddin Râzî'nin (ö. 1209) rivayetine göre Hz. İsa Antakya kralına iki elçi gönderir. Kral mucizeler gösteren bu elçileri tutuklar ve hapse attırır. Hz. İsa daha sonra onları kurtarmak üzere Simun'u gönderir ve Simun Kral'ı ikna ederek iki elçiyi haptisten kurtarır.²⁹ Hasan Basri Çantay (ö. 1964), meal-tefsirinde ismi geçen şehrin Antakya olduğunu ve elçilerin de Yuhanna ve Bevlés (Pavlus) olduğunu Beydavî'den (ö. 1286) nakletmektedir.³⁰ Ömer Nasuhî Bilmen (ö. 1971), kendinden önceki müfessirlerin eserlerine göre bu elçilerin Yuhanna, Bulus (Bevlés, Pavlus) ve Simun olduğunu söylemektedir.³¹ Bursevî tefsirinde gönderilen elçilerin Yahya, Yunus ve Simun³², İmam Kurtubî (ö. 1273); Sadık, Saduk, Şelum, Simon ve Yahya³³ Ebu'l-Leys Semerkandî (ö. 983); Terman, Talus ve Şemun³⁴ Mehmet Vehbî (ö. 1828); Yunus, Yahya ve Şemun³⁵ Emir Sultan (ö. 1429); Yahya, Suğbân ve Şemun³⁶ isimlerini vermektedir. M. Asım

²⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mesnevî Şerhi I*, 3.bs., Ankara 2000, s.166.

²⁵ *a.e.*, s.170.

²⁶ Bu ayetlerde anlatılan olay şöyledir: Bir şehire iki elçi gönderilir. Şehir halkı onlara inanmaz ve yalanlar. Bunun üzerine üçüncü bir elçi daha gönderilir. Şehir halkı yine inanmaz. Bunun üzerine şehir halkından olup uzakta oturan biri onların gerçek elçiler olduğunu ve dinlemelerini söyler. Şehir halkı onu da dinlemez ve öldürür. (Yasin 36/13-30)

²⁷ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili 5*, İstanbul 1993, s.4016.

²⁸ Süleyman Ateş, *Yüce Kuran'ın Çağdaş Tefsiri 7*, İstanbul (t.y.), s.342-343.

²⁹ Süleyman Ateş, *Kuran Ansiklopedisi 13*, İstanbul (t.y.), s.291-292.

³⁰ Hasan Basri Çantay, *Kuran-ı Hakim ve Meâl-i Kerim II*, İstanbul 1984, s.781.

³¹ Ömer Nasuhî Bilmen, *Kuran-ı Kerimin Türkçe Meâl-i Alisi ve Tefsiri 6*, İstanbul 1965, s.2925.

³² İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhü'l-Beyân Tefsiri 7*, iht. Muhammed Ali Sabunî, ter. Süleyman Mollaibrahimoğlu, İstanbul 1995, s.43.

³³ İmam Kurtubî, *el-Câmiü'l-Ahkâmî'l-Kur'an 14*, ter. Beşir Eryarsoy, İstanbul 2002, s.389.

³⁴ Ebu'l-leys Semerkandî, *Tefsîrü'l-Kuran 5*, sad. Mehmet Karadeniz, İstanbul 1995, s.180.

³⁵ Mehmet Vehbî, *Hülâsetü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an 11*, İstanbul 1968, s.4615.

³⁶ Emir Sultan, *Yasin-i Şerif'in Meal Tefsir ve Hassaları*, ter. Hasanü'l-Halebî, sad. Melih Yuluğ, İstanbul 1991, s.253-257.

Köksal (ö. 1998), *Peygamberler Tarihi* isimli eserinde Hz. İsa’nın on iki yere elçiler gönderdiğini ve Antakya’ya gönderilen elçinin Butrus ile birlikte Bulus isminde havarilerden olmayan birisinin olduğunu söylemektedir.³⁷ Tefsirlerde ittifak olan isim Simun veya Şem’un’dur. Üzerinde ittifak edilen bir diğer isim ise olayın geçtiği mahallin Antakya oluşudur. Elçilerin Hz. İsa tarafından gönderilmiş olması da üzerinde ittifak edilen hususlardandır.

Hicazî ise bu rivayetleri mesnedsiz iddialar olarak bulmakta ve bu konudaki bilgileri israiliyyat olarak değerlendirmektedir.³⁸ Muhammed Esed (ö. 1992), şehrin neresi olduğu ve elçilerin kim olduğu konusunda yapılan bu tip yorumları spekülatif bulmakta ve kıssayı temsil olarak değerlendirmektedir.³⁹

4- Vezir olduğu söylenen Pavlus kimdir?

a- Hayatı

Pavlus’un yaşamı ve öğretilerine ait bilgiler konuyla ilgili Hıristiyan literatüründen kaynaklanır. Pavlus’la ilgili bilgilerin temel kaynağı Yeni Ahit’tir. Hıristiyan literatürü dışında Pavlus’la ilgili ilk elden bilgilere başka kaynaklarda rastlanılmaz.⁴⁰ Pavlus’un nereli olduğu ve ne zaman doğduğu tartışmalıdır. İlk elden kaynaklarda onun doğum tarihiyle ilgili açık bir ifadeye rastlamak mümkün değildir. Muhtemelen MS 10’da doğmuş olduğu kabul edilir.⁴¹

Pavlus hakkında tartışılan bir konu da ismidir. Luka, Yeni Ahit’in ‘Elçileri İşleri’ bölümünde Pavlus’tan ‘Saul’ ismiyle bahseder. Pavlus’un Yahudi kökeniyle ilişkili olan bu İbranice isim, büyük ihtimalle İsrailoğulları tarihindeki meşhur kral Saul’un isminden hareketle verilmiş olmalıdır.⁴² Pavlus ismine ise Yeni Ahit’te Elçilerin İşleri 13/9’dan itibaren rastlanır. Saul isminin yalnızca Luka tarafından kullanılması ve mektuplarında kendisinden bu isimle hiç bahsetmemesi Luka’nın Yahudi cemaati içinde Pavlus’un kabul görmesi isteğiyle davranmış olmasını düşündürmektedir.⁴³ Bir kısım araştırmacı ise onun birden fazla ismi olduğunu, ona dinsel isim olarak Saul isminin verildiğini, Pavlus isminin ise Roma vatandaşı olması nedeniyle aldığı ismi olduğu söylenir. Bazı araştırmacılar ise Pavlus isminin İbranice Saul’ün Yunanca telaffuzu

³⁷ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi II*, Ankara 1995, s.328.

³⁸ Muhammed Mahmud Hicazî, *Furkan Tefsiri 5*, çev. Mehmet Keskin, İstanbul (t.y.), s.139.

³⁹ Muhammed Esed, *Kuran Mesajı Meal-Tefsir*, İstanbul 2000, s.898.

⁴⁰ Şinasi Gündüz, *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara 2001, s.22.

⁴¹ a.e., s.32.

⁴² a.y.

⁴³ a.e., s.33.

olduğunu söylerler. Pavlus ismini sonradan aldığını, Kıbrıs valisi Sergius Pavlus'un onun öğretisini kabul eden ilk kişi olması hasebiyle valinin isminden hareketle Pavlus adını seçtiğini düşünenler de vardır. Bütün bu ihtimaller arasında Pavlus'un doğumundan itibaren bir Yahudi bir de Romalı olmak üzere iki isim taşıması ihtimali daha kuvvetli görünmektedir.⁴⁴

Saul, Tarsus doğumlu olup, zengin ve tanınmış bir Yahudi ailesinin erkek çocuğudur. Ferisi mezhebine bağlı ve çadircılıkla geçinen bir Yahudi olan babası⁴⁵ o dönemde Tarsus kentinde pek az aileye tanınan imtiyazlardan birine sahip olan Roma vatandaşlığına kabul edilir. Annesinden hiç bahsedilmeyen Pavlus'un bir kız kardeşi ve ondan doğan bir yeğeni olduğu söylenmektedir (Elç. İş. 23/16). Bazı araştırmacılar ise onun evlendiğini, bir çocuk sahibi olduğunu ve sonradan dul kaldığını iddia ederler.⁴⁶ Halbuki onun mektuplarından hiç evlenmediği anlaşılmaktadır (Korintoslulara I.Mektup. 7/8-9).

Pavlus'un, ilk eğitimini doğum yeri Tarsus'ta aldığı kabul edilir. Eğitimini sürdürmesi için ailesi tarafından MS 14'te Kudüs'e gönderilen Pavlus'un burada, 5-6 yıl kadar, tüm halkın sevgisini kazanmış bir Ferisi kutsal yasa öğretmeni Hillel'in torunu Gamaliel'in dizinin dibinde eğitim gördüğü ve Sanhedrin'i izleyen ve verilen kararları etkileyen birisi olduğu söylenir (Elç. İş., 5/34, 8/1, 22/3, 26/10). Kudüs'te Gemaliel'in talebesi iken hocasının kızına aşık olduğu ve onunla evlenmek istediği, fakat kızın kendisinden yüz çevirmesi üzerine saldırganlaşarak öfkeyle Yahudi ilke ve değerlerine düşman olduğu ve bu doğrultuda Musa hukuku karşıtı faaliyetlere başladığı iddia edilir.⁴⁷ Bununla birlikte Pavlus'un Kudüs'te bulunup bulunmadığı konusu tartışmalı olup bu konuda en yetkin araştırmacılarından biri olan Şinasi Gündüz, onun Kudüs'te bulunmama ihtimalinin daha yüksek olduğunu düşünmektedir.⁴⁸

Saul, Kudüs'te Sanhedrin üyesi iken Suriye Yahudilerini teftişe gönderilir. Ayrıca o, Suriye'de de İsa'nın yolunda yürüyen kadın erkek kimi bulursa tutuklayıp Kudüs'e getirmek niyetindedir. (Elç. İş., 9/2) Saul, bu görevle Şam'a yolculuk ederken, ilginç bir deneyim yaşar. Şam'a yaklaştığı esnada bir öğle vakti birdenbire gözleri kör eden bir ışığın çevresini aydınlattığını görür. Işık o kadar güçlüdür ki Pavlus'un gözleri görmez olur. Bunun etkisiyle yere

⁴⁴ a.e., s.33-34.

⁴⁵ Şinasi Gündüz'den naklen; J. Pollock, *The Apostle: A Life of St Paul*, Oxford 1969, s.5.

⁴⁶ Pollock, a.g.e., s.7.

⁴⁷ Şinasi Gündüz'den naklen, G. Lüdemann, *Heretics: The Other Side of Early Christianity*, tr. J. Bowden, London 1996, s.62.

⁴⁸ Gündüz, a.g.e., s.35-36.

yıkılan Pavlus’a bir ses “Saul, Saul! Bana neden zulmediyorsun?” der. Bunun üzerine Pavlus’un “Ey Efendim, sen kimsin?” sorusuna aynı ses “Ben senin bana zulmettiğin İsa’yım.” der. (Elç. İş., 9/3-5, 22/6-9, 26/13-15) Daha sonra İsa, Pavlus’a hitaben yaptığı konuşmada, onu, kendisine hizmet etmekle görevlendirdiğini, ulusların gözlerini açmak ve şeytan hükümranlığın Tanrı hükümranlığına döndürmek için gönderdiğini söyler. (Elç. İş., 26/16-18)

Bu olayın tarihi kesin olmayıp 33 ile 36 arasında değişik tarihler verilir.⁴⁹ Pavlus, İsa sonrası yaklaşık 30 yıl boyunca Mesih ve Rab olarak nitelendirdiği tanrısal varlık İsa ile ilgili çeşitli vizyonlar görmüştür. Yahudi kaynaklarına göre ise yolda Pavlus’a güneş çarpmış ve kendinden geçmiştir. Ayıldığında görmediği ve tanımadığı Hz. İsa’nın taraftarı kesilir.⁵⁰

Havarilerden Hananya’ya bu olay bir vizyonla bildirilince, Hananya’nın teşvikiyle Pavlus vaftiz olup cemaate kabul edilir. (Elç. İş., 9/9-19) Yahudiler Saul’u öldürmek isterler ve öğrencilerinin yardımıyla Kudüs’ten kaçar. (Elç. İş., 9/23-25) Kudüs’e geldiğinde İsa’nın öğrencileri kendilerine kötülük eden bu adama ancak Barnabas’ın delaletiyle inanırlar. (Elç. İş., 9/26-29) Kudüs’te Yahudileri kendini öldürmek istemeleri üzerine Tarsus’a gider. (9/30) Pavlus çeşitli mucizeler göstererek İsa gibi felçlileri iyileştirir (9/32-34), ölüleri diriltir (9/39-43).

Saul, Barnaba ile birlikte Kıbrıs’a gider ve orada Vali Sergius Pavlus adında bir zata Allah’ın sözünü anlatır. Vali, Saul’e iman eder ve valinin yanında bulunan Beryaşı veya Elimas adında bir sihirbazı da kısa süreliğine kör ederek kendisine inandırır. (Elç. İş., 13/4-12)

Pavlus’un hayatı yolculuklarla geçmiştir. Üç ana misyon yolculuğu altında özetlenen bu yolculuklar esnasında her gittiği yerde hoşgörü ile karşılaşmaz. Antakya’da halkın şiddetli saldırısına uğrar ve taşlanır. İnsanlar onu öldü sanıp bırakırlar. Şehrin dışına sürüklerler. Öğrencileri çevresinde toplanınca Pavlus ayağa kalkıp şehre döner ve gayretli çalışmasına devam eder. (Elç. İş. 14/19-22) Müfessirler bu olaydan dolayı, ilgili ayetleri tefsir ederlerken Pavlus’u da zikrederler. Yanlarına seçecekleri adam yüzünden araları açılan Barnaba ile Pavlus ayrılır ve yollarına ayrı ayrı devam ederler. (Elç. İş. 15/36-40) Pavlus Tyatira’da hapse atılır ve bir mucize sonucu zindandan çıkartılır. (Elç. İş. 16/16-40)

Son yolculuğunda Kudüs’te, Tanrısal hukuka karşı gelmediğini göstermek ve Yahudilerin tepkisini çekmemek için adak adamıştır. Bunun üzerine dört

⁴⁹ a.e., s.44.

⁵⁰ Beki L. Bahar, *Efsaneden Tarihe Ankara Yahudileri*, İstanbul 2003, s.27.

kişiyle birlikte tapınağa gider ve yedi günlük arınma törenine katılır. Ancak olaylar beklendiği gibi gelişmez ve Anadolu’lu bazı Yahudiler “Kutsal Yasaya karşı öğretileri yayan adam budur.” diyerek halkı toplayıp Pavlus’u apar topar dışarı çıkarırlar ve döverler. Kızgın halk tarafından öldürülmek üzereyken Romalı askerler tarafından kurtarılır ve kaleye götürülür. (Elç. İş. 21/27-36) Kalede Roma vatandaşı olduğunu söyleyerek kırbaçlanmaktan kurtulur. Ertesi gün, Sanhedrin’de Pavlus hakkında ölüm kararı verileceğini öğrenen Romalı komutan, onu Yahudilerin hiddetinden ve kininden korumak için Sezariye valisi Feliks’e gönderir. (Elç. İş., 23/12-29) Vali Feliks, Pavlus’u suçlayan Yahudileri de çağırarak mahkeme kurup yargılamaya başlar. İki yıl kadar (MS 58-60) Sezariye’de valinin yanında tutuklu kalan Pavlus, Feliks’in yerine vali atanan Festus’un kendisini Kudüs’te yargılanmasını önermesi üzerine Roma vatandaşı olarak Roma’da yargılanmak istediğini belirtir ve Roma yolculuğu başlar. (Elç. İş. 25/11-12) Maceralı bir seyahatten sonra Roma’ya ulaşan Pavlus, orada taraftarları tarafından karşılanır (Elç. İş. 28/17-24). Kiraladığı bir evde iki yıl kalır ve bu zaman zarfında hiçbir engelle karşılaşmadan öğretilerini yaymaya çalışır (Elç. İş.28/30-31). Öte yandan Roma’daki yaşantısı hakkında bilgi veren kaynaklar Pavlus’un eza ve işkencelere maruz kaldığını belirtmektedirler.⁵¹ Geleneksel Hıristiyan düşüncesi, Pavlus’un, İmparator Nero tarafından, iktidarının zedelenmesi korkusuyla MS 67’de öldürtüldüğü kanaatindedir. Tarih konusundaki bilgiler, diğer birçok konuda olduğu gibi kesin değildir.⁵² Bir başka görüşe göre meşhur Roma yangınından sonra Nero’nun bütün Hıristiyanları suçladığı ve onlara karşı sistematik bir eza ve işkence başlattığı, bazı Hıristiyanları çarpmıha gerdirdiği, ateşe veya vahşi hayvanların önüne attırdığı anlatılır.⁵³

Pavlus’un ölümü hakkında Yeni Ahit bir şey söylemezken, bazı Hıristiyan yazarlar eserlerinde Petrus’la birlikte Roma’da acı çektirilerek öldürüldüklerini söylerler.⁵⁴

Pavlus; cüsse olarak ufak tefek ancak yapılı, başı açık, çarpık bacaklı, kaşları birbirine bitişik, uzunca burunlu, koyu gri sakallı, mavi gözlü, gülümser yüzlü ve tamamen zarif bir adam olarak tarif edilmektedir.⁵⁵

⁵¹ Gündüz, *a.g.e.*, s.79.

⁵² *a.e.*, s.81-83.

⁵³ *a.e.*, s.83.

⁵⁴ *a.e.*, s.21.

⁵⁵ *a.e.*, s.34.

b- Pavlus’un misyonu ve etkisi

Pavlus, Hıristiyanlar için o kadar çok önemlidir ki o olmaksızın ne Katolik Kiliseden, ne Yunan veya Latin patristik teolojisinden ve ne de Hıristiyan-Helenistik kültürden bahsedilebilir.⁵⁶ Bununla birlikte o, bir yönden yaklaşık iki bin yıldır ileri sürdüğü görüş ve düşünceleriyle tartışılmalı bir kişi, diğer yönden tarihte üstlendiği önemli rolün hemen herkesçe kabul edildiği bir düşünür, bir misyoner, teolog ve din kurucusudur. Kimine göre halüsinasyonlar gören bir epileptik veya sürekli vizyonlar gören bir histeriktir. Kimilerine göre ise yaratıcı bir düşünür, teolojik bir devrimcidir. Pavlus’un öğretilerini benimseyen sıradan inananlara göre ise, Tanrı oğlu İsa Mesih’in mesajını insanlara iletmek üzere Tanrı tarafından seçilen bir elçidir.⁵⁷ Mektuplarında ise kendini, çarmıha gerilerek öldürülen ve sonra tekrar dirilen Rab İsa Mesih’in mesajını vazetmek üzere seçilerek görevlendirilen kişi olarak tarif etmektedir (Galatyalılara Mektup, 1/1-2, 2/7, I. Kor. 11/23, Selaniklilere I. Mektup, 4/2).

Birçok araştırmacı, tarihsel İsa’nın⁵⁸ mesajını değiştirerek bozan kişinin Pavlus olduğu konusunda hemfikirdirler.⁵⁹ Pavlus, İsa’nın inancına ihanet etmekle suçlanmış, İsa’nın basit öğretilerini tahrip eden, Hıristiyanlık olarak bilinen dini oluşturan kişi olmakla itham edilmiştir. Hıristiyanlık, mesih mistizmine sıradan din olarak Pavlus’un ellerinde şekillenmiştir. O Hıristiyanlığı Yahudilikten kurtarmış paganist sıradan dinlerinin bir adaptasyonu olarak Hıristiyanlığı oluşturmuştur.⁶⁰

Pavlus’un yetiştiği çevreye ve kültürel geri plana bakıldığında üç önemli öğe olduğu görülür. Bunlar; eski ahit ve Yahudilik, Helenizm ve sıradan dinleri ile gnostizmdir.⁶¹ Dolayısıyla Pavlus’un tarihsel İsa ile ilişkisi Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden beri tartışılmaktadır. Kumran metinlerinde bazı ifadelerde bulunan doğruluk öğretmeninden İsa’nın kardeşi Yakub’u, yalancılar adamı ifadesinden de Pavlus’u kastettiği iddia edilmektedir.⁶²

⁵⁶ Şinasi Gündüz’den naklen; H. Küng, *Christianity: Its Essence and History*, tr. J. Bowden, London 1995, s.144.

⁵⁷ Gündüz, *a.g.e.*, s.12.

⁵⁸ Tarihsel İsa lafzından kastedilen, Pavlus’un iman etmeden önce inananların inandığı İsa’dır.

⁵⁹ Nikos Kazancakis’in aynı adlı romanından sinemaya uyarlanan “Günaha Son Çağrı” adlı filmde, Pavlus’la İsa’nın karşılaştığı sahnede İsa Pavlus’a “Ben bunları söylemedim. Uyduruyorsun.” şeklinde çıkışınca Pavlus, “İnsanlar sana değil, benim anlattığım İsa’ya inanırlar.” şeklinde cevap verir. Bu replik, bu tür yaklaşımları çok güzel özetlemektedir.

⁶⁰ Gündüz, *a.g.e.*, s.17-18.

⁶¹ *a.g.e.*, s.89-119.

⁶² *a.g.e.*, s.141.

Pavlus, tarihsel İsa'nın yaşamına ilişkin anlatılarda yer alan İsa'nın vaftizi, Havarileriyle yediği yemek, haç, mucizeleri ve benzeri unsurları zaman zaman kullanmış ve bunları kendi öğretilerinde destekleme bağlamında yorumlamıştır.⁶³ Pavlus öğretisinde, tarihsel İsa'dan öte kendi öğretilerinin kaynağı olarak algıladığı Tanrısal İsa'yı ve Tanrısal İsa'ya imanı ön plana çıkarmaktadır.⁶⁴ İsa'nın Tanrı merkezli din anlayışına karşılık Pavlus'un öğretilerinin temelini ise Kristosentrizm veya Mesih merkezlik düşüncesi teşkil eder.⁶⁵ Pavlus; Tanrının egemenliği, İsa'nın şahsının getirdiği mesajın önüne geçirmesi, Tanrı düşüncesi, Tanrısal hukuk, başta sünnet olmak üzere yiyeceklerle ve şabatla ilgili kurallar, otorite anlayışı ve sosyal-siyasal yapıya karşı tutum ve davranışları, mesih, Rab, tanrı oğlu gibi konularda kaynak olarak tarihsel İsa'yı değil, vizyonlarla kendisine göründüğünü ileri sürdüğü metafizik varlık Mesih'i esas aldı ve hitap ettiği insanlara Mesih'in vahyine mazhar olan ve bunu yayan kişi olarak kendisine uymalarını, her yönden kendisini izlemelerini öğretti.⁶⁶ Bu açıdan baktığımızda, günümüz Hıristiyanlığının temel dogma ve düşüncelerinin geri planında Pavlus'un yaklaşımları yatmaktadır. Bu nedenle Pavlus Hıristiyanlık tarihinin en önemli siması, hatta Hıristiyan dinsel geleneğinin hemen her alanına damgasını vuran merkezi bir figürdür. Hıristiyanlık, Pavlus tarafından geliştirilen bir din olarak karşımıza çıkmakta ve Helenistik İsa cemaati tarafından savunulan inanç ve değerleri alarak kendi bakış açısı ve yorumları çerçevesinde değerlendirerek günümüz Hıristiyanlığının şekillenmesini sağlamıştır. Çoğu kimsenin sandığının aksine tarihsel İsa veya Mesih ne Pavlus'un öğretilerinde ne de bu öğretiler etrafında gelişen Hıristiyanlıkta merkezi bir figürdür. Tarihsel İsa, çağdaşı Yahya gibi insanlığın kötülüğün tahakkümünden kurtarılması, şeytanın yeryüzündeki saltanatının son bulması ve Tanrı'nın insan inanç, düşünce ve davranışlarına egemen olması mesajını yayan ve yaklaşan hesap günü konusunda halkı uyarak onları tövbeye ve Tanrı'ya imana davet eden bir kimsedir. O Tanrı'nın birliğine üstünlüğüne ve mutlak egemenliğine inanan bir muvahhid ve toplumdaki sosyal çöküşe, elitler ve din adamı hegemonyasına karşı çıkan bir sosyal devrimcidir. Öte yandan Pavlus'un öğretilerinde yer alan merkezi figür Mesih İsa'dır. Mesih İsa varlık öncesi var olan tanrısal bir figürdür, Tanrı oğludur, insanlığın ilâhî kurtarıcısı olan Rab'dir. İnsanlığın hukuk-günah-ölüm kısır döngüsünden kurtarılması amacıyla bedenleşen, sonra ölen ve yeniden dirilen bir tanrısal varlıktır, görünmez Tanrı'nın görüntüsüdür. İleride insanlığın kurtuluşuna yönelik ilâhî

⁶³ a.e., s.204.

⁶⁴ a.e., s.207.

⁶⁵ a.e., s.210.

⁶⁶ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Gündüz, a.g.e., s.203-251.

planı gerçekleştirmek üzere yeniden yeryüzüne gelecektir. Pavlus tarafından ön plana çıkarılan bu Mesih figürünün gerek varoluşsal gerekse fonksiyonel açıdan Tarihsel İsa ile bir ilişki yoktur.⁶⁷

5- Vezîr ile Pavlus arasındaki benzerlikler ve farklılıklar

a- Vezîr ile Pavlus arasındaki benzerlikler

Yukarıda kısaca özetlenen hikayeye göre Yahudi padişahın veziri ile Pavlus arasındaki benzerlikleri şöyle sıralayabiliriz:

1- Her ikisi de Yahudi'dir: Pavlus, Yeni Ahit'e göre Tarsuslu bir Yahudidir (Elç. İş. 21/39). Bir başka yerde ise kendini "doğumunun sekizinci gününde sünnet olan, İsrail soyundan, Benyamin kıptından özbeöz İbrani" (Filippililere Mektup, 3/5) olarak tanımlar.

2- Büyüculükle meşgul olmuşlardır: Kıbrıs'ta Vali Pavlus'un huzurunda büyücü Elimas'ı (Elç. İş. 13/6-11) alt etmiştir. Ayrıca birçok mucize gösterdiği de Yeni Ahit'te geçmektedir.

3- Kendilerini din ulusu gibi göstermişlerdir: Pavlus, Şam vizyonundan sonra kendisinin mesajı doğrudan İsa'dan aldığını söyleyerek kendisinin İsa Mesih tarafından özel olarak seçilmiş bir elçi olduğunu ilan etmiştir. Bir başka yerde ise kendisinin doğmadan önce seçildiğini söylemektedir. Vezir de halvette iken İsa ile görüştüğünü iddia etmektedir.

4- Her ikisi de insanları Hıristiyanlığa davet etmiş ve Hıristiyanlar etraflarında toplanmışlardır: Pavlus, yaptığı yolculuklar sırasında ve sonrasında özellikle Anadolu ve Avrupa'da dini tebliğ etmiş ve birçok insanı kendisine inandırmış ve etrafında toplamayı başarmıştır.

5- Hıristiyanların itikadını bozmuşlardır: Pavlus, kimi Hıristiyan teologlarına göre, başta Tanrı anlayışı olmak üzere Tanrısal hukuk ve sünnet gibi birçok konuda Tarihsel İsa öğretileriyle çelişen inanç ve uygulamaları başlatan kimse olarak, kimi Hıristiyanlarca da Hıristiyanlık dinini tahrif eden kimse olarak değerlendirilir.

6- İsa'nın kendilerine görüldüğünü ve onun halifesi olduklarını iddia etmişlerdir: Saul, Kudüs'te Sanhedrin üyesi iken Suriye Yahudilerini teftişe gönderildiği yolculukta, Şam'a yaklaştığı esnada bir öğle vakti İsa'yı görür.

⁶⁷ Gündüz, a.g.e., s.253-254.

(Elç. İş., 9/3-5, 22/6-9, 26/13-15) Bu olaydan sonra İsa'nın elçisi olduğunu söyleyerek vaaz ve nasihatlere başlar.⁶⁸

7- Haset sahibidirler: Pavlus'un, Kudüs'te hocası Gameliel'in kızına aşık olması ve kızın bu aşkına karşılık vermemesi üzerine saldırganlaşarak öfkeyle Yahudi ilke ve değerlerine düşman olduğu ve bu doğrultuda Musa hukuku karşıtı faaliyetlerine başladığı iddia edilir.⁶⁹

8- Akıl ve hikmet sahibi Hıristiyanlar onlara inanmamışlardır: Kudüs'teki Petrus ve Yakup cemaati ile Pavlus yanlıları arasında birçok konuda ciddi tartışmalar ve sorunlar yaşanmıştır. Sonunda Pavlus, Müjde'nin sünnetlilere bildirme işinin Petrus'a verildiğini, sünnetsizlere bildirme işinin de kendisine verildiğini söyleyerek (Gal. 2/7) aralarındaki ayrımı net bir şekilde ifade eder.

9- Dönemleri: Vezirin yaşadığı zaman Hıristiyanların kovuşturulduğu dönemdir. Pavlus'un yaşadığı dönem de Hıristiyanların çok sıkı bir şekilde Yahudiler ve Romalılar tarafından takip edildiği ve inananların öldürüldüğü dönemdir.

10- Tomarlar yazmaları: Pavlus'un da cemaatinin olduğu bölgelere gönderdiği mektupları vardır. Bunlar 14 tanedir. Bu mektuplarda, tomarlarda olduğu gibi inanç ve amel ile ilgili uyarı ve nasihatler yer almaktadır. Birbiriyle çelişkili ifadeler yer almazken tarihsel İsa ile çelişen nasihatlere rastlanmaktadır.

12- Öleceklerini söylemeleri: Pavlus Efes'ten gelen cemaatin ileri gelenlerine Milet'te yaptığı konuşmada (Elç. İş. 20/18-35) "Sizlerden hiçbirinin yüzümü bir daha görmeyeceğini biliyorum." der (Elç. İş. 20/25). Bu konuşmadan sonra öğrencileri hep birlikte ağlayıp onun sarılmaya başlarlar.

b- Vezir ile Pavlus arasındaki farklılıklar

1- Vezir olması: Pavlus vezirlik yapmamıştır. Ayrıca devrinde Yahudi padişah olarak Hirodes Agripa'yı görmüş ve onun tarafından yargılanmak istenmiş ve Romalılara sığınarak bu yargılanmadan kurtulmuştur. Bununla birlikte İsa'yı bir padişah olarak kabul edersek Pavlus'u da diğer havariler birlikte onun vezirlerinden biri olarak görebiliriz.

2- Padişahla haberleşmesi: Aynı şekilde İsa ile vizyonlarla görüşmesi ve ondan aldığı haberleri insanlara vazetmesi benzerlik gibi gözükse de bu hikâyede anlatıldığı şekilde ve maksatta değildir.

⁶⁸ Yeni Atik'te, Pavlus'tan başka kimselere de İsa'nın görüldüğü ve konuştuğu yazılıdır. Hatta, Yeni Ahit'in son kitabı Esinleme'ye giriş, İsa'nın Yuhanna'ya görünmesi ve vahiylerinden oluşmaktadır.

⁶⁹ Şinasi Gündüz'den naklen: Lüdeman, *a.g.e.*, s.62.

3- Kulağı, burnu, eli ve ayağı kesilerek sürgüne gönderilmesi: Hananya’nın ve Barnabas’ın delaletiyle vaftiz olarak İsa taraftarlarınca kabul edilmesi olayında burun kulak kesme olmasa da birisinin tavassutu olması dikkat çekicidir. Ayrıca Perge’den kovulması ve Listra’da taşlanması ve öldü sanılarak bırakılması onun Hıristiyanlar tarafından daha inandırıcı bulunmasını temin etmiştir.

4- Hıristiyanlar on iki boya ayrılması ve her boyun bir beyi olması: Yakup’un mektubu şu ayetle başlar: Tanrı’nın ve Rab İsa Mesih’in kulu ben Yakup, dağılmış olan on iki oymağa selam ederim.⁷⁰ Ayrıca Esinlemeler’de ise Yeni Kudüs’ün tarif edildiği 12-13. ayetlerde, şehrin surlarının on iki kapısı olduğu ve on iki meleğin bu kapıları beklediği, kapıların üzerinde de İsrail oğullarını on iki oymağının adları yazılı olduğu belirtilmektedir.⁷¹ İsa’nın etrafında on iki havari olması, muhtemelen İsrail oğullarını temsil eden 12 kabilenin yeniden inşasını simgelediği düşünülmektedir.⁷² Tarihte, Hıristiyanlar on iki kavme ayrılmamıştır.

5- Vezir her beye İncil’in hükümlerini birbiriyle çelişecek şekilde ayrı ayrı öğretmesi: Pavlus, gittiği her yerde insanların durumuna göre birbirine yakın şeyler söylemişse de özellikle Kudüs’te Yahudilerle tartışırken Anadolu’daki müminlerine söylediklerinden farklı şeyler söylemiştir.

6- Vezirin her emiri ayrı ayrı veliaht ilan etmesi: Pavlus’tan bahseden kaynaklarda böyle bir olaydan bahsedilmektedir.

7- Kırk gün halvette kalmaları ve müritlerinin yalvarmaları: Aynı şekilde Pavlus’un hayatında böyle bir olay vuku bulmamıştır.

8- Vezirin kendini öldürmesi: Pavlus, Roma’da İmparator Neron tarafından öldürülmüştür.

Sonuç

Mesnevî’de anlatılan bu hikayede geçen vezirin kim olduğu konusunda müşterek bir kanaat olmadığını daha önce belirtmiştik. Mevlâna, vezirin ismini zikretmediği gibi, şârihlerin üçü hariç hemen hepsi vezirin kim olduğu konusunda fikir ileri sürmemişler, ileri sürenlerin ifadesinden de kastedilen şahsın Pavlus olabileceği ihtimali söylenmesine rağmen, biri dışında hiçbirisi kesin bir dil kullanmamıştır.

⁷⁰ *The New Testament The New King James Version: İncil*, 2.bs., İstanbul 2000, s.259.

⁷¹ *a.e.*, s.300.

⁷² Şinasi Gündüz’den naklen: J. E. Sanders, “Jesus and the Covenant”, *The Historical Jesus*, ed. C. A. Evans - S. E. Porter, Sheffield 1995, s.58-59.

Bunların yanında vezir hikayesiyle Pavlus'un hayatında benzerlikler olduğu da aşıkardır. Bu benzerliklere rağmen bahsi geçen vezirden Pavlus'un kastedildiğini söylemek güç görülmektedir. Aralarındaki farklılıklar ciddi olup tarihlerle uyumsuzluk göstermektedir. Ayrıca, Pavlus'un mektuplarında birbirleriyle çelişen ifadelerle rastlanmamakta olup, İsa ile çelişen bölümler yer almaktadır.

Görüldüğü gibi tefsirler arasında da bu konuda üzerinde görüş birliğine varılmış bir isim bulunmamaktadır. Ayrıca Mevlâna gibi bir müderrisin bu ayeti ve tefsirini bilmediğini düşünmek mümkün görülmemektedir. Bu ayetin tefsirlerini bilen ve Pavlus olduğu konusundaki rivayetlerden haberdar olduğunu tahmin ettiğimiz Mevlâna'nın, tefsirlerin bir kısmında kendisinden gerçek elçi olarak bahsedilen birisini yalancılıkla ve bozgunculukla itham edeceği ihtimali bize zayıf bir ihtimal gibi görünmektedir.

Hikâyede dikkat çeken bir diğer konu şerhlerde Yahudi padişahın isminin kim olduğu konusunda bir yorum yapılmamasıdır. Ayrıca vezirin Pavlus olduğu yönünde kanaat belirten şârihlerden sadece üçünün vezirin ismini zikretmeleri ve bunlardan sadece birinin ayrıntılı olması dikkati çekmektedir. Mevlevîhanelerde Mesnevî ve şerhlerini dinleyerek yetişen mevlevilerin bu konuda yorum yapmaması, geleneksel anlatımda vezirin kim olduğu konusunun çok önemli olmadığını da düşündürmektedir.⁷³

Sonuç olarak; hikayedeki vezirin Pavlus olması ihtimali zayıf görünmektedir. Bu hikaye; Müslümanların, İsa'nın getirdiği dinin kendisinden sonra gelen kimileri tarafından tahrif ve tağyir edildiği kanaatini taşıması bakımından dikkat çekicidir. Kimi Hıristiyan teologlarının Hıristiyanlığı bozan kişi olarak andıkları Pavlus'un hikayede geçen vezir olması ihtimaliyle birlikte konu, Mesnevî'nin kaynakları ve Mevlâna'nın yaşadığı dönemdeki İsa ve Pavlus anlayışı öğrenildiğinde daha net bir şekilde ortaya konulabilecektir.

⁷³ Hocam Prof. Dr. Kemal Yavuz'a, konu ile ilgili görüşlerini sorduğumda, bu hikayenin şerhine farklı bir açıdan yaklaşarak, Mevlana'nın burada fesatçılığın ve bozgunculüğün kötü bir şey olduğuna dikkat çektiğini, Mevlana'nın devrine göre konuştuğunu, ayrılıkların zararlarını anlattığını Mevlana sonrası asrın ise birlik devri olduğunu, Aşık Paşa ve Gülşehri'nin de aynı fikri işlediklerini ayrıca belirtmiştir. Kısaca; Mevlana ayrılma ve parçalanmanın zararlarından, Aşık Paşa da birliğin faydalarından bahsetmiş ve öğüt vermişlerdir. Her iki edip de devirlerini anlatmışlardır. Değerli görüşlerini benimle paylaşan hocama çok teşekkür ederim.

Kaynakça

- Abdülmeccid Sivâsî. *Şerh-i Mesnevî*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi 1651.
- Abidin Paşa. *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerif*, 3.bs. İstanbul, 1305.
- Ateş, Süleyman. *Kuran Ansiklopedisi 13*, İstanbul: KUBA, (t.y.).
- _____. *Yüce Kuran'ın Çağdaş Tefsiri 7*, İstanbul: Yeni Ufuklar, (t.y.).
- Bahar, Beki L. *Efsaneden Tarihe Ankara Yahudileri*, İstanbul: Pan, 2003.
- Baykal, Özgür. "Mevlâna'nın Mesnevî'sinde Hayvan ve Hikaye Motifleri", *Şarkiyat Mecmuası*, V/25 (1964), s.23-30.
- Bilmen, Ömer Nasuhî. *Kuran-ı Kerimin Türkçe Meâl-i Alisi ve Tefsiri*, c.VI, İstanbul: Bilmen, 1965.
- Brown, Edward G. "A Parallel to the Story in the Mathnawi of Celaleddin Rumi of the Jewish King who Persecuted the Christians", *Islamica*, Volumen Secundum, Fac. 1, Lipsiae in Adipus guae Asia Maior Appelian Tur, Alr. MCMXXVI, s.129-134.
- Çantay, Hasan Basri. *Kuran-ı Hakim ve Meâl-i Kerim II*, İstanbul: Çantay, 1984.
- Ebu'l-leys Semerkandî. *Tefsîrî'l-Kuran 5*, sad. Mehmet Karadeniz, İstanbul: Sezgin, 1995.
- Emir Sultan. *Yasin-i Şerif'in Meal Tefsir ve Hassaları*, ter. Hasanü'l-Halebî, sad. Melih Yuluğ, İstanbul: Çelik, 1991.
- Esed, Muhammed. *Kuran Mesajı Meal-Tefsir*, İstanbul: Gerçek Hayat, 2000.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Mesnevî Şerhi I*, 3.bs., Ankara: Kültür Bakanlığı, 2000.
- Güleç, İsmail. "Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri", *Journal of Turkish Studies Türklük Bilgisi Araştırmaları*, yay. haz. Zehra Toksa, Harvard 27/II (2003), s.161-176.
- Gündüz, Şinasi. *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara: Ankara Okulu, 2001.
- Hicazî, Muhammed Mahmud. *Furkan Tefsiri 5*, çev. Mehmet Keskin, İstanbul: İlim Yayınları, (t.y.).
- İmam Kurtubî. *el-Câmiü'l-Ahkâmi'l-Kur'an 14*, ter. Beşir Eryarsoy, İstanbul: Buruc, 2002.
- İsmail Ankaravî. *Şerh-i Mesnevî I*, İstanbul: Matbaa-ı Amire, 1289.
- İsmail Hakkı Bursevî. *Rûhü'l-Beyân Tefsiri* iht. Muhammed Ali Sabunî, ter. Cüneyt Gökçe, İstanbul: Damla, 1995.
- _____. *Rûhü'l-Mesnevî II*, İstanbul, 1287.
- Kenan Rıfâî. *Şerhli Mesnevî-i Şerif*, İstanbul: Kubbealtı, 2000.
- Koner, M. Muhlis. *Mesnevî'nin Özü*, Konya: Konya Belediyesi, 1961.
- Konuk, Ahmet Avni. *Mesnevî-i Şerif Şerhi I*, yay. haz. Selçuk Eraydın - Mustafa Tahralı, İstanbul: Gelenek, 2004.
- Köksal, M. Asım. *Peygamberler Tarihi II*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995.

- Küng, H. *Christianity: Its Essence and History*, tr. J. Bowden, London: SCM, 1995.
- Lüdemann, G. *Heretics: The Other Side of Early Christianity*, tr. J. Bowden, London: SCM, 1996.
- Mehmet Vehbî. *Hülâsetü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an 11*, İstanbul: Üçdal, 1968.
- Mustafa Şemî Dede. *Şerh-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi 334.
- Olgun, Tahirü'l-Mevlevî. *Şerh-i Mesnevî*, 2.bs., İstanbul: Şamil, (t.y.).
- Pollock, J. *The Apostle: A Life of St Soul*, Oxford, 1969.
- Sakaoğlu, Saim. "Mesnevî'deki Hikayelerin Kaynakları ve Tesirleri" *I. Milli Mevlâna Kongresi (3-5 Mayıs 1985) Tebliğler*, Konya: Selçuk Üniversitesi, 1985, s.105-113.
- Sanders, E.P. "Jesus and the Covenant", *The Historical Jesus*, ed. C. A. Evans - S. E. Porter, Sheffield: Sheffield Academic, 1995.
- Sarı Abdullah Efendi. *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî I*, İstanbul, 1287.
- Şeyh Mehmed Buhârî. *Şerh-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi, M. Arif - M. Murad 112/1.
- Şifâî Mehmed Dede. *Şerh-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Dârü'l-Mesnevî, 209.
- The New Testament The New King James Version: İncil*, 2.bs., İstanbul: Yeni Yaşam, 2000.
- Yavuz, Kemal. *Mûnî'nin Mesnevî-i Murâdî'si II. cilt Metin*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1976.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kuran Dili 5*, İstanbul: Bedir, 1993.

Özgeçmiş: İsmail Güleç, 1970 yılında Kadıköy'de doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümünde (1993) lisans eğitimi gördü. Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde, *Bahrü'l-Maarif'te Geçen Edebiyat Terimleri Sözlüğü* tezi ile yüksek lisansını (1997), aynı bölümde *İsmail Hakkı Bursevî'nin Rûhü'l-Mesnevî'sinin İncelenmesi* başlıklı tezi ile de doktorasını (2003) tamamladı. Hâlen Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümünde bilimsel çalışmalarını sürdürmektedir. Başlıca çalışma sahası *Eski Türk ve Tasavvuf Edebiyatıdır*.

